

Потенціал розгорання

Жорстока атака ХАМАСу стала шоком для Ізраїлю. Над Близьким Сходом нависла загроза безпрецедентної ескалації.

У найнесподіваніший момент найжорстокішим чином ХАМАС повернув ізраїльсько-палестинський конфлікт у центр світової уваги. Адже здавалося, що коли логіка конфронтації бере гору в усьому світі, сумнозвісний своєю нестабільністю Близький Схід перетворюється на оазу великих дипломатичних ініціатив. Насправді повсюдне зближення і нормалізація – лише «затишшя перед бурєю». Адже далі «медового місяця» правителів на Близькому Сході практично нічого не вирішилося. За іронією долі близькосхідний конфлікт, який останнім часом був сильно маргіналізований, допоміг зруйнувати поверхневу гармонію в регіоні.

Крізь туман від низки подій ще не все вдається розгледіти. Але вже точно зрозуміло: 7 жовтня Ізраїль пережив катастрофу, яку і за стратегічними, і за психологічними наслідками можна прирівняти до Перл-Гарбору або 11 вересня. Навіть без використання заїждженого терміна *Zeitenwende* (переломний момент) очевидно, що ніщо і ніколи вже не буде колишнім.

Кошмар, який нікому в Ізраїлі не міг спасти на думку, крім сценаристів серіалів і фільмів жахів Netflix

Через майже 50 років після війни Судного дня Ізраїль знову зазнав раптового нападу. Але цього разу замість єгипетської та сирійської армій на південь Ізраїлю вторгся радикальний ісламістський ХАМАС, фактичний лідер сектору Газа, визнаний у багатьох країнах світу терористичною організацією. Це була безпрецедентна атака в усіх відношеннях. Бойовики часом захоплювали контроль над цілими селами і містами – кошмар, який нікому в Ізраїлі не міг спасти на думку, крім сценаристів серіалів і фільмів жахів Netflix. Єврейська держава зазнала понад 800 жертв, кількість

викрадених людей невідома, але, ймовірно, вона тризначна. Серед захоплених є військові та співробітники служб безпеки, але переважна більшість – мирні жителі, зокрема жінки та діти. Терористична організація діяла з нелюдською жорстокістю, яка, принаймні, в очах західної громадськості ще більше підірве і без того слабке співчуття до пригноблених палестинців, які страждають від ізраїльської окупації.

Насамперед це провал для зазвичай добре поінформованих ізраїльських спецслужб, які не змогли передбачити такого масштабного наступу, що готувався кілька місяців. Вони не тільки перебували в повному невіданні щодо планування, а й, вочевидь, вважали подібне неможливим з політичного погляду. Віра в те, що ХАМАС гратиме за певними правилами в рамках контрольованої ворожнечі й ухилиться від повномасштабної війни, була надто сильною. І те, що він цього не зробив, тепер розв'язує руки Ізраїлю. Таким чином обидві сторони займають нові позиції в протистоянні – саме це створює небезпеку масштабної ескалації, а також війни за межами Гази.

Крім того, цей спалах насильства – особлива поразка Біньяміна Нетаньягу, багаторічного прем'єр-міністра Ізраїлю, який у розпал найбільшого внутрішнього конфлікту в країні змушений стати головнокомандувачем. І незалежно від того, наскільки довго війна заповнить глибокі соціальні протиріччя, оскільки країна об'єднується перед обличчям зовнішньої небезпеки, це провал концепції Нетаньягу з управління конфліктом. Він обіцяв, що палестинська проблема стане для більшості ізраїльтян ледь помітним заднім фоном. Вирішенням конфлікту мало стати не рішення про дві держави, до якого його правонаціоналістичний уряд навіть перестав дослухатися, а збереження статус-кво окупації палестинців, яке і провідні світові, і ізраїльські правозахисні організації характеризують терміном «апартеїд».

За логікою Нетаньягу, маргіналізація палестинського питання на міжнародному рівні мала супроводжуватися нормалізацією відносин з арабськими лідерами, що почалася з Авраамських угод і мала завершитися великою угодою з Саудівською Аравією. Тепер це стало віддаленою перспективою не тільки тому, що палестинці вочевидь не хочуть, щоб ними «керували», а й тому, що наслідки оголошеного наземного наступу в Газі найближчими днями, найімовірніше, дуже обмежать маневреність навіть всемогутнього саудівського наслідного

принца. Ба більше, на відміну від своїх правителів, палестинська солідарність, як і раніше, жива серед арабських народів. Наприклад, тільки два відсотки молодих саудівців підтримують нормалізацію відносин з Ізраїлем.

То які ж варіанти є в Ізраїлю? Ілюзію керованого конфлікту зруйновано, але, з огляду на склад переважно ультраправого уряду і гегемоністські політичні умови в країні, це зовсім не означає повернення до розв'язання проблеми через переговори. Навпаки, перші заяви прем'єр-міністра показують, що Ізраїль робить ставку на перегляд правил гри. Мета наземного наступу – знищити ХАМАС як значиму військово-політичну організацію. Таким чином, фактичному співіснуванню, що тривало з 2007 року, має прийти кінець. Це також може означати відновлення прямої окупації сектора Газа. І те, й інше пов'язано зі значними ризиками. Практично одностайне міжнародне обурення, особливо на Заході, може бути використане для набагато жорсткішого підходу. Жорстока розправа над мирними жителями з боку терористичної організації нагадує про нелюдяність «Ісламської держави».

*У гіршому випадку
Ізраїль опиняється перед
загрозою
багатосторонньої війни*

Наступ десятків тисяч солдатів і найсучаснішої військової техніки на надзвичайно густонаселений міський район, що утримується високомотивованою організацією, яка знає там кожен камінь і палицю та готова боротися, може обернутися воєнною катастрофою, незважаючи на перевагу ізраїльських збройних сил. Площа сектора Газа менша за історичний Східний Берлін, але на його території вдвічі більше населення – 2,5 млн осіб, майже половина з яких неповнолітні. Заклик Нетаньягу до населення рятуватися втечею цинічний, якщо врахувати, що шляхів відступу немає. Ізраїль навряд чи надасть будь-які гуманітарні коридори населенню, з яким ворогує. Гуманітарна катастрофа тут запрограмована заздалегідь.

Ізраїль також переглядає правила гри. Радикально праві партнери Нетаньягу по коаліції давно мріють про Великий Ізраїль без арабів. Міністр фінансів Бецалель Смотрич хотів би «заохотити» палестинців залишити окуповані території – власне кажучи, йдеться про демографічно-етнічну зміну ситуації, що досі досягалася через адміністративний тиск. Можливо, зараз відкривається політичне

вікно для більш активних дій у цьому напрямку. Міністр оборони Йоав Галлант оголосив про повну блокаду («ні електрики, ні води, ні їжі, ні бензину») Сектора і говорить про боротьбу з «людськими тваринами». Масова паніка населення, яке опинилося в Газі, може призвести до втечі до Єгипту, якщо тільки держава на Нілі відкриє свій укріплений кордон на Синаї, що наразі видається малоймовірним. І Каїр, і біженці мають пам'ятати, що в сектор Газа, який перебуває під прямою ізраїльською окупацією, повернення не буде. Таке рішення може здатися екстремальним, але азербайджанський президент Ільхам Алієв менше двох тижнів тому в Нагірному Карабасі довів, що в XXI столітті подібне ще можливо.

Який розрахунок ХАМАСу? Нерозумно думати, що організація здивована майбутньою наземною атакою. Можливо, вона розраховує на те, що зможе завдати Ізраїлю великих втрат у боях, принаймні доти, доки не прийде додаткова підтримка. Ситуація на Західному Березі є більш напруженою, ніж це було протягом багатьох років, враховуючи агонію автономної влади, майбутню боротьбу за спадкоємність Махмуда Аббаса та зростаючу ескалацію насильства з боку поселенців, які підтримуються ізраїльським урядом. Водночас у політичному плані перспектив на поліпшення ситуації немає. Палестинці зайшли в глухий кут, їм загрожує остаточна ізоляція у зв'язку з нормалізацією відносин Ізраїлю з Саудівською Аравією. З погляду ХАМАСу, насильство видається останнім прийнятним варіантом: що довше триватиме боротьба в Газі, то більше надій на те, що повністю зруйнується лад і на Західному Березі, і це, можливо, призведе до повноцінного повстання палестинського народу, як 2021 року, і навіть до проникнення на територію Ізраїлю.

Ситуація вкрай небезпечна і в регіональному масштабі. У гіршому разі Ізраїль опиниться перед загрозою багатосторонньої війни. Нині існує безліч припущень про те, наскільки Іран, як головна сила «осі опору», до якої входить і ХАМАС, був посвячений у планування. Необхідність дотримання секретності для забезпечення елемента раптовості скоріше говорить проти тісної координації дій. ХАМАС завжди діяв самостійно, і, незважаючи на нинішню підтримку Тегерана, у відносинах між Ісламською Республікою і палестинською терористичною організацією було і є багато злетів і падінь. Хіба скоординоване планування – за аналогією з війною Судного дня – не зробило б імовірним одночасний удар «Хезболли» на північному фронті? «Хезболла» добре озброєна, але, на думку багатьох спостерігачів, через втрати в Сирії поки що не готова до великої війни. Однак можливий вступ ліванського ополчення у війну є на сьогодні тим самим центральним елементом, який перетворить територіально обмежену війну в Газі на регіональний осередок

протистояння.

*У військовому відношенні
«Хезболла» зовсім
іншого калібру, ніж
ХАМАС*

Шийтська «Хезболла» поки що не готова до нової ескалації на північному кордоні Ізраїлю. Але ізраїльтяни готуються до війни на два фронти і швидко перекидають війська і техніку в Галілею. Можливо, лідер «Хезболли» Насралла ще не ухвалив остаточного рішення. Проте у міру наступу в Газі тиск на ісламістську солідарність із «братами» в Палестині зростає в геометричній прогресії.

Фактичне знищення ХАМАСу як військово-політичного гравця може знову-таки вплинути на розрахунки в Південному Лівані. Це буде рівносильно істотному погіршенню загальної стратегічної ситуації, і тоді очікування «останньої битви» з Ізраїлем видасться не вигідним. Водночас «Хезболла» у військовому відношенні зовсім іншого калібру, ніж ХАМАС. У її розпорядженні перебуває вдесятеро більше ракет, зокрема й сучасніших, ніж 2006 року, коли відбулося останнє військове зіткнення з Ізраїлем, що закінчилося вничію. Це вкрай загрозливий сценарій, з огляду на те, що такий популярний «Залізний купол» часом, здавалося, досягав межі міцності від ударів ракетами ХАМАСу.

Якщо ж Ізраїль вирішить почати бойові дії на півночі, як було оголошено у випадку з ХАМАС, то це загрожуватиме остаточним розширенням війни на Іран. Ісламська республіка, найімовірніше, не стане мовчки спостерігати за знищенням свого найціннішого активу. Вторгнення до Лівану, який сам собою є політичною пороховою діжкою з майже двома мільйонами біженців, і поширення конфлікту на Сирію – країну, де діють численні іранські та проіранські формування, що можуть відкрити третій фронт через Голани, – дедалі більше наближають нас до сценарію близькосхідної катастрофи з глобальними наслідками.

*Відволікання уваги
Заходу буде подарунком
для Росії, яка отримає
свободу дій в Україні*

Що ж робити Заходу зараз? Він повинен докласти всіх зусиль для територіального обмеження конфлікту. Це означає стримуючий вплив на Ізраїль, щоб він не реагував надто гостро, перебуваючи в стані психологічного шоку. І не тільки для того, щоб запобігти гуманітарній катастрофі в Газі, що насувається, коли мільйонне населення, яке не має можливості врятуватися,

опиниться між фронтами.

Також і для того, щоб не допустити переоцінки Ізраїлем власних сил, яка в умовах багатифронтної війни може також призвести до громадянської війни на Західному березі річки Йордан і в основній частині Ізраїлю. Це буде непросте, враховуючи домінування в Ізраїлі відверто радикальних правих політиків, які можуть прагнути прямо протилежної мети.

Щоб якось вплинути на розбурханий ХАМАС, необхідно залучити Єгипет і Катар. Йдеться не лише про звільнення заручників, а й про надання притулку. Насамперед американська сторона має дати зрозуміти Ірану, що Захід не зацікавлений у розв'язанні великої регіональної війни і посилить необхідне стримування у вигляді військової підтримки Ізраїлю. Чи знайдуться в Тегерані мудрі сили, а не злостивці – це, звичайно, інше питання. Але, принаймні, на північному кордоні Ізраїлю не має бути прорахунків, здатних призвести до нікому не потрібної війни.

Розпалювання конфлікту на Близькому Сході руйнівню позначиться на стабільності у світі. А головне те, що відволікання уваги Заходу буде подарунком для Росії, яка отримає свободу дій в Україні. Навіть якщо Москва однозначно не стане на бік альянсу Ірану і ХАМАСу, хаос, що виник, цілком влаштує Кремль.

Зрештою нинішня ескалація – це ще одне нагадування, що політичного вирішення близькосхідного конфлікту не уникнути. Вважати, що стійка стабільність у регіоні може бути досягнута шляхом ігнорування палестинської проблеми, – розрахунок дилетанта. Саме політична безнадія є благодатним ґрунтом для екстремістів. Це має змусити замислитися тих, хто незабаром знову вестиме переговори про велику нормалізацію відносин між Саудівською Аравією та Ізраїлем.

Маркус Шнайдер

Бейрут

Маркус Шнайдер (Marcus Schneider) очолює Регіональний проєкт Фонду ім. Фрідріха Еберта на підтримку миру та безпеки на Близькому Сході, розташований у Бейруті (Ліван). Раніше він працював головою Представництв Фонду в Ботсвані та на Мадагаскарі.

